

TWEETALIGHEID is het individueel vermogen om door middel van twee talen doelmatig met twee werelden te communiceren (M. van Overbeke).

Filologen, psychologen en pedagogen onderscheiden daarin allerlei graden, tot en met de louter passieve tweetaligheid (J. Macnamara, 1967). We zullen hier het oneindig aantal individuele schakeringen van de tweetaligheid als strikt persoonlijke eigenschap (W. Elwert) buiten beschouwing laten. Van groter belang schijnt het ons deze taalvaardigheid te plaatsen tegen de achtergrond van de gemeenschap - meer bepaald de Vlaamse gemeenschap - waarin ze voortdurend ontstaat en zich ontwikkelt (L. Gootaers).

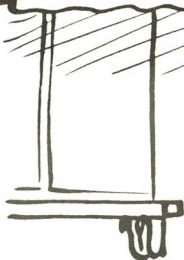
Het begrip diglossie, zoals het door moderne taalsociologen (C. Ferguson, J. Gumperz en vooral J. Fishman, 1970) ontworpen werd, zal ons hierbij bijzonder van dienst zijn. Diglossie is immers het binnen één maatschappij gebruiken van twee talen die welomschreven en gescheiden functies hebben. Die twee talen zijn ofwel twee zgn. cultuurtalen, ofwel een cultuurtaal en een dialect, ofwel twee dialecten. Diglossie wijst op een sociaal be-

paald zijn van het gebruik van de talen, tweetaligheid wijst alleen op een persoonlijke vaardigheid. Tweetaligheid en diglossie bestaan en evolueren meestal afzonderlijk. Tweetaligheid zonder diglossie vinden we bijvoorbeeld bij Vlaamse immigranten in Frankrijk of Amerika. Deze immigranten en hun kinderen hebben de neiging hun moedertaal én de andere taal voor communicatie binnen hun groep te gebruiken op willekeurige wijze. Diglossie zonder tweetaligheid geeft heel goed de situatie weer van het Vlaanderen van de 19de eeuw. Het functionele of diglossisch onderscheid tussen twee talen kan inderdaad o.m. aangegeven zijn door de gebruikswaarden van aan de ene kant een zgn. hoge taal, die gesproken wordt in het onderwijs en in gelijksoortige situaties van cultuuroverdracht, en aan de andere kant een zgn. lage taal, die gebruikt wordt in het gezin, in het werkmilieu en in de dagelijkse informele gespreksituatie. Deze toestand was in Vlaanderen vóór de Eerste Wereldoorlog nagenoeg algemeen: er bestond dus veel meer diglossie dan tweetaligheid. De aristocratie en de hogere burgerij gebruikten immers Frans, terwijl de grote massa een andere, niet eens direct verwante taal sprak. Men heeft erop gewezen, dat de weliswaar beperkte betrekkingen tussen de Franstalige bovenklasse en de Vlaamstalige ondergeschikten aanleiding geweest is voor het ontstaan van marginale talen zoals het Brussels (M. Baetens-Beardsmore; B. Wind). Dit neemt niet weg dat er naast een diglossie met ruime verbreiding ook tweetaligheid voorkwam. De eigenlijke tweetaligen traden dan in openbare en privé-instellingen meestal op als tolk tussen de Franstalige leiding en de Vlaamstalige massa (E. Hughes). Het romantisch verzet (K. Deutsch) en daarna de sociale ontvoogding van de minst bevoorrechte klassen (Th. Luykx, M. Lamberty, F. Wildiers) hebben langzaamaan geleid tot de eis om de tweederangstaal als volwaardig te aanvaarden.

Omstreeks de Eerste Wereldoorlog valt in de V.B. een aarzeling te bespeuren omtrent de vraag, of men de weg zou opgaan van tweetaligheid zonder diglossie. Nog duidelijker dan in de vorige periode blijkt hier het essentiële onderscheid tussen tweetaligheid (een individuele taalvaardigheid) en diglossie (het maatschappelijk bepaalde gebruik van twee taalcodeën op grond van hun sociale gebruikswaarde). Een breed verbreide tweetaligheid zonder diglossie zou betekend hebben dat men overal elke functie had kunnen uitoefenen in het Nederlands zowel als in het Frans. Daar de Walen bijzonder weigerachtig stonden tegenover een dergelijke gelijkberechtiging van het Nederlands, waardoor deze taal, zoals het Frans, over het hele land voor alle functies in aanmerking zou zijn gekomen, werd in 1932 van dit voorstel afgezien. Men vreesde ook in Vlaanderen dat de Vlaamse kinderen hierdoor op school te vroeg met het Frans in contact zouden komen. Langs deze weg had het Frans, dat in de steden en langs de taalgrens een bepaald prestige bewaard had, in de Vlaamse huisgezinnen als tweede taal ingang kunnen vinden. De bestaande staatsinstellingen hadden die gezinnen dan stelselmatig ééntalig Frans kunnen maken. Er dient hier erop te worden gewezen, dat heel wat onderzoek, gewijd aan het verband tussen tweetaligheid en intelligentie of tussen tweetaligheid en schoolprestaties, zowel in ons land (N. Toussaint; Le pluriling-

LE RENDEZ-VOUS DES BELGES ?
HET DER BELGEN ?

BOULEVARD LEMONNIER LAAN !

Wiel

guisme) als in het buitenland (J. Macnamara, 1966; H. Stern; Bureau international) plaatsvond in de onstabiele situatie van tweetaligheid zonder diglossie. Zodoende zijn bepaalde, zij het ontegenzeggelijk nadelige gevolgen van dit soort tweetaligheid al te voorbarig veralgemeend geworden; men heeft eenvoudig een aantal nadelen die eigen zijn aan deze bepaalde toestand (bv. te Brussel) geëxtrapoleerd en ze toegemeten aan het verschijnsel tweetaligheid zonder meer. Jammer genoeg heeft men daarbij geen rekening gehouden met de aanwezigheid of afwezigheid van diglossie-patternen (J. Fishman, 1965, 1966).

Sinds de Tweede Wereldoorlog gaat men in Vlaanderen meer en meer de weg op van diglossie met tweetaligheid. Aan de ene kant werden aan het Nederlands talrijke functies toegekend en aan de andere kant leidden de toenemende complexiteit en democratisering van de maatschappij naar een betere beheersing van een of twee andere talen. In een dergelijke gemeenschap bouwt iedere generatie telkens op ééntalige grondvesten en bereikt ze slechts tweetaligheid door het taalonderwijs en / of door contacten met anderstaligen in bepaalde werkmilieus. Maar zolang de gebieden waarin de tweede taal gebruikt wordt, duidelijk gescheiden blijven (luchtvaart, atoomenergie) van de meest alledaagse werk- en leefmilieus, bestaat er geen ernstig gevaar dat de tweede taal het Nederlands vervangt (D. Hymes).

Het probleem van de functies van het Nederlands is in Belgisch verband nauwelijks opgelost, of daar rijst reeds op Europees vlak het probleem van de rol van deze „kleinere” taal. Eigenlijk bestaan er geen „kleinere” talen (M. Halliday). Wij stellen hier alleen een vraag in verband met de meer beperkte verbreiding van het Nederlands en zijn, althans in Vlaanderen, minder doorgedrongen standaardisatie (G. Geerts). Het zal er in alle geval

op aan komen dat in Europa, naast een zich steeds verder uitbreidende tweetaligheid, een plaats blijft voorbehouden aan de diglossie, d.w.z. dat een bepaald aantal functies van belang aan de „kleinere” talen toegewezen blijven. Anders lopen deze het risico nog slechts de gebruikswaarde van het „onder ons” over te houden (B. Röling).

Het begrip diglossie stelt ons niet alleen in staat de tweetaligheid in Vlaanderen in één theoretisch kader te benaderen, het kan ook heel goed gehanteerd worden in een verantwoorde didactiek van de levende talen (J. Fishman - J. Lovas). Het komt er namelijk op aan bij voorkeur die elementen van de aan te leren taal te onderwijzen die nuttig zijn, gezien de functies die deze taal vervult (M. de Grève - F. van Passel). Hieruit blijkt eens te meer, hoe de studie - met name door de taalsociologie - van de sociale gebruikswaarde van de talen belangrijk is, als men een ernstige planning van de tweetaligheid beoogt.

LITERATUUR: *Le bilinguisme et l'éducation. Travaux de la Conférence internationale sur le bilinguisme tenue à Luxemburg en 1928* (Bureau international de l'éducation, 1928); - N. Toussaint, *Bilinguisme et éducation* (1935); - K. Deutsch, *The trend of European nationalism. The language aspect*, in *American Political Science Review* (1942, p. 533-541); en in *Readings in the sociology of language*, uitgegeven door J. Fishman (1968, p. 598-606); - W. Elwert; *Das zweisprachige Individuum. Ein Selbstzeugnis* (1959); - C. Ferguson, *Diglossia*, in *Word* (1959, p. 325-340); - *Europese toenadering. Een bundel opstellen betreffende de Europese integratie*, onder redactie van B. Röling (1959); - B. Wind, *Nederlands-Franse taalcontacten*, in *Modern Philology* (1960, p. 1-11); - J. Gumperz, *Types of linguistic communities*, in *Anthropological Linguistics* (1962, p. 28-40) en in *Readings in the sociology of language*, uitgegeven door J. Fishman (1968, p. 460-472); - L. Claes, *Het misverstand der tweetaligheid*, in *De Maand* (1963, p. 258-262); - H. Stern, *Foreign languages in Primary Education* (Unesco Institute for Education, 1963); - D. Hymes, *Language in culture and society: a reader in linguistic and anthropology* (1964); - J. Fishman, *Bilingualism, intelligence and language learning*, in *Modern Language Journal* (1965, p. 227-237); - A. Ostrower, *Language, law and diplomacy international*

relations and international law, 2 dln. (1965); - J. Fishman, *Bilingual sequences at the societal level*, in *On Teaching English to Speakers of other Languages* (1966, p. 189-244); - J. Macnamara, *Bilingualism in primary education* (1966); - G. Geerts, *Het gezag van „Van Dale”*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1967, p. 54-65); - Th. Luykx, *Geschiedenis van de economische bewustwording in Vlaanderen*, in samenwerking met M. Lamberty en F. Wildiers (1967); - J. Macnamara, *The bilingual's linguistic performance - A psychological overview*, in *Journal of Social Issues* (1967, p. 58-77); - *Passieve tweetaligheid en toepassing daarvan in België*, uittreksel uit *Bulletin mensuel de l'Union des Anciens Etudiants de l'U.L.B.* (april 1967); - M. de Grève en F. van Passel, *Taalkunde en onderwijs in levende talen* (1968); - M. Halliday, *The users and uses of language*, in *Readings in the sociology of language*, uitgegeven door J. Fishman (1968, p. 139-169); - *Descriptions and measurement of bilingualism* (1969); - J. Fishman, *Taalsociologie* (1970); - J. Fishman en J. Lovas, *Bilingual education in sociolinguistic perspective*, in *On Teaching English to Speakers of other Languages* (1970, p. 215-222); - W. Péé, *Het algemeen Nederlands in Vlaanderen* (Bijdragen en Mededelingen van de Dialecten-Commissie, XXXIX, 1970); - M. van Overbeke, *Inleiding tot het tweetaligheidsprobleem* (1970); - *Le plurilinguisme. Colloque organisé par le Centre de sociologie de l'éducation*, in *Revue de l'Institut de Sociologie* (1970); - M. Baetens-Beardsmore, *Aspects of plurilinguism amongst lower level social groups*, in *Aspects sociologiques du plurilinguisme* (1971, p. 76-91); - A. Verdoodt, *Les problèmes des groupes linguistiques en Belgique* (1973).

ALBERT VERDOODT